

«Контент-аналіз дитячих журналів», «Приховані проблеми гендерної освіти», «Гендерні настанови у вітчизняній педагогічній спадщині В. Сухомлинського, А. Макаренка, С. Русової, К. Ушинського, Г. Ващенко») [1, с. 1–60].

У процесі інтерактивних занять студенти вчаться визначати спільне та відмінне у статево диференційованому та гендерному підходах; обговорювати проблему фемінізації дитячих освітніх закладів; виявляти елементи «прихованої» дискримінації у навчальних програмах, підручниках, друкованих зошитах, дитячих журналах та інших методичних матеріалах для початкової школи; ознайомлювались із засадами гендерного підходу, особливостями його впровадження у навчально-виховний початкової школи.

Отже, актуальність обраної теми дослідження підтверджуються необхідністю впровадження гендерної складової у зміст навчальних дисциплін у ВНЗ, що дасть змогу підготувати компетентного вчителя нової генерації, який здатен виховати здорових та успішних дівчат і хлопців.

Перспективами подальших розвідок є апробації розроблених навчально-методичних матеріалів для роботи із студентами в системі вищої школи.

Література

1. Гендерні стандарти сучасної освіти : збірка рекомендацій. – 2012. – Частина 3. – 282 с. (Програма розвитку ПРООН в Україні).

2. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. – К., 2016. – 34 с. – Режим доступу :

<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>

3. Шульга І. М. Гендерні наголоси в здоров'язбережувальній діяльності майбутнього педагога початкової школи / І. М. Шульга // Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ) : [навч. посібник] / за заг. ред. Н. Світайло. – 2013. – С. 135–140.

УДК 74.015.3:35.035

Клочек Л. В.

ДІАЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Постановка проблеми. Вивчення психологічних особливостей соціальної справедливості у педагогічній взаємодії обумовлюється викликами сьогодення, коли сучасна людина вимушена виборювати справедливе до себе ставлення держави, соціуму та найближчого оточення. Основи почуття гідності, самоцінності особистості закладаються у шкільні роки, коли у процесі педагогічних взаємодій учнів і вчителів останні виявляють справедливе ставлення до кожного без виключення школяра, з урахуванням його індивідуальних особливостей та життєвих обставин. Досягнення позитивного результату обумовлюється застосуванням діалогічної форми спілкування учасників освітнього процесу. Тому вивчення окресленої проблеми доцільно здійснювати із застосуванням діалогічного підходу.

Аналіз останніх досліджень. У психологічній науці ідея діалогу, започаткована філософом античності Сократом і представниками морально-онтологічної філософії М. М. Бахтіним, С. Л. Франком, П. О. Флоренським, набула свого розвитку в працях психологів Г. М. Андреєвої, І. Д. Бежа, І. С. Булах, О. О. Бодальова, Л. В. Долинської, Г. В. Дьяконова, Б. Ф. Ломова, М. М. Обозова та ін. вчених, які свою наукову увагу акцентували на суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників соціальних процесів. Зокрема, вчені Б. Ф. Ломов, М. М. Обозов у своїх

працях підкреслювали, що вплив, який люди здійснюють один на одного під час спілкування, є безперервною взаємодією суб'єктів як партнерів. Г. М. Андреева, Ю. М. Ємельянов у своєму трактуванні діалогу тлумачили його переважно як лінгвістичне явище, водночас наголошуючи на тому, що він відбувається між двома особистостями, кожній з яких властиві свої інтенції. С. Л. Братченко розглядав діалогічне спілкування з точки зору діалогічної спрямованості особистості, яка відображає її індивідуальну комунікативну парадигму, що включає уявлення людини про рівноправне спілкування, яке базується на взаємній повазі та довірі. Вітчизняні вчені І. Д. Бех, І. С. Булах, Л. В. Долинська акцентували увагу на тому, що у педагогічній взаємодії встановлення психологічної рівності між її учасниками, ведення паритетного діалогу забезпечується комунікативною компетентністю суб'єктів спілкування, яка ґрунтується на етично упорядкованому цілісному життєвому досвіді педагога та досвіді міжособистісного спілкування учнів чи студентів.

Постановка завдання. Обґрунтувати доцільність застосування діалогічного підходу вивчення соціальної справедливості у педагогічній взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю педагогічної взаємодії є наявність соціальної нерівності, що об'єктивно обумовлюється різними соціальними статусами вчителя й учнів. Тому на практиці досягнення психологічної рівності у взаємодії представників цих категорій виникає не завжди. К. Роджерс з цього приводу зазначав, що слідування дорослого (педагога) гуманістичним принципам у навчанні та вихованні зростаючої особистості залежить від його бажання поділитися своєю владою. Його реалізація забезпечується діалогічністю спілкування вчителя й учнів.

У концепції вченого Г. О. Ковальова діалог виступає як інтерсуб'єктна взаємодія, важливою особливістю якої є те, що її сторони знаходяться у рівноправних і відкритих стосунках, певний час співіснують та здійснюють розвивальний вплив один на одного [3].

Г. В. Дьяконов у своєму розумінні діалогу виходив з його екзистенційно-онтологічного вивчення і тлумачив як багатогранне явище, яке можна аналізувати з різних точок зору: як процес, подію, «спів-буття», «само-буття», «іншо-буття» його учасників [4]. З позицій такого підходу можна розглядати діалогічні стосунки, які встановлюються між суб'єктами педагогічної взаємодії. Так, у плані процесу діалог учнів і вчителя виглядає як використання останнім таких прийомів і технологій, за допомогою яких здійснюється навчально-виховний вплив на школярів. Демонстрування вчителем свого морального ставлення до учнів, спілкування з ними у вимірі загальнолюдських цінностей прищеплює школярам норму ціннісного, справедливого ставлення до іншої людини. Діалог учасників навчально-виховного процесу як подія мислиться ними як така взаємодія, яка є значущою для кожної сторони. І вчитель, і учні в діалозі отримують такий досвід співробітництва, співтворчості, такі позитивні переживання з приводу схожості цінностей, що позитивно позначаються на векторі особистісних змін кожного. Це дає можливість у поточній ситуації сприймати учасниками взаємодії один одного як партнерів, рівних у своїх правах суб'єктів, які працюють на досягнення спільної мети. У плані «спів-буття» діалогічність взаємин учителя і школярів виявляється в дотриманні педагогом тактики ділових взаємостосунків, у застосуванні оптимальних способів організації демократичного спілкування з учнями. Його соціальна справедливість передбачає гуманістичну стратегію управління діяльністю школярів, головним інструментом якого є діалогічність взаємин. Вони визначають «само-буття» кожної сторони педагогічної взаємодії. Предметом оцінювання вчителя стають власні особистісні та

професійні якості, які виявляються чи утворюються у діалогічних стосунках з учнями, та стиль педагогічної діяльності. Школярі, зі свого боку, усвідомлюють своє місце в таких взаєминах, оцінюють власні комунікативні здібності, свою активність у діалозі та здатність до саморегуляції під час ведення дискусії. Адекватна самооцінка кожної сторони педагогічної взаємодії свідчить про справедливе ставлення суб'єктів по відношенню до себе, що передбачає як виправдану самокритику, так і прийняття власних позитивних рис і проявів. У плані «іншо-буття» відкриваються можливості для виходу суб'єктів за межі власне педагогічної взаємодії, що у подальшому дає їм можливість реалізувати потребу в самоактуалізації. Усвідомлення вчителем доцільності своїх справедливих дій щодо учнів, сприймання їх школярами як норми життя, а також справедливе оцінювання учнями результатів діяльності педагога і позитивні переживання останнього щодо цього – все це «виводить» обидві сторони взаємодії за її рамки, формує загальне ціннісне ставлення до людини як такої та потенційно наближає особистість до самоактуалізації.

І. С. Булах, Л. В. Долинська пов'язували процеси самоактуалізації, самовираження особистості з усвідомленням нею своєї активної позиції у взаємодії з іншою людиною. Увага вчених акцентувалася на умовах досягнення рівності психологічних позицій, що означало визнання особистості партнера, її гідності, взаємна повага [2].

У своїх дослідженнях учений І. Д. Бех переконливо доводив, що під час діалогічної взаємодії суб'єкти виявляють активність не тільки по відношенню до предмета спільної діяльності, а й один до одного. Особистість кожного дослідник визначав як діалогічне утворення, становлення якого відбувається у дитячому віці у процесі діалогічних взаємодій. Розроблена вченим дискурсивна технологія інтимно-особистісного спілкування вчителів і учнів включає процеси, які спрямовані на активізацію механізмів і внутрішніх детермінант розвитку особистості його учасників. Запобіжником відчуженості між ними є встановлення ціннісно-сміслового консенсусу, який забезпечує через налагодження діалогу досягнення гуманістичних цілей діяльності педагога.

У обох сторін взаємодії виявляється «Ми-переживання», яке створює загальну конструктивну атмосферу діалогу. Таке спілкування сприяє свідомому прийняттю учнем моральних цінностей, які стають особистісними – внутрішнім регулятором його моральної поведінки. Створення сприятливих умов для особистісного розвитку школярів забезпечується таким реагуванням на їхні прояви, що сприяє позитивним моральним перетворенням школярів. У діалозі, на думку І. Д. Беха, обидві сторони мають виявляти ціннісне ставлення як до своєї особистості (що є справедливим по відношенню до себе), так і до партнера по спілкуванню. Вчений наголошував на важливості створення у процесі діалогу учасників педагогічної взаємодії можливостей для вияву «Я-переживань» вихованця, які стають передумовою інтеріоризації моральних цінностей в особистісній [1].

Висновки. Таким чином, застосування діалогічного підходу в дослідженні проблеми психології соціальної справедливості у педагогічній взаємодії зводиться до таких положень: 1) оптимальною умовою для конструктивної взаємодії учасників соціальних процесів є діалогічність їх відносин; 2) діалог є способом вербального спілкування і одночасно феноменом інтерсуб'єктної взаємодії; 3) діалог сприяє особистісному розвитку його учасників і відкриває перспективи їх гуманістичної самоактуалізації; 4) у форматі діалогічної взаємодії встановлюється психологічна рівність між її учасниками, що обумовлює їх домінанту на цінності іншої людини, відкритість у взаєминах; 5) діалогічна взаємодія передбачає здійснення її учасниками освітнього процесу взаємного розвивального впливу, що виявляється в позитивних

змінах в моральному розвитку особистості кожної сторони, в здатності робити моральний вибір, відстоювати власну гідність і вдаватися до справедливих дій по відношенню до іншої людини.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів: навчально-методичний посібник / І. С. Булах, Л. В. Долинська. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. – 116 с.
3. Диалог как форма психологического воздействия. Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологического консультирования. Сб. науч. Трудов / Под ред. А. А. Бодалева, Г. А. Ковалева. – М.: Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 13–28.
4. Дьяконов Г. В. Основы диалогического подхода в психологической науке и практике / Г. В. Дьяконов. – Кировоград: “Полиграфія”, 2006. – 602 с.

УДК 172. 111:371.4

Коваль О. Є.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МИЛОСЕРДЯ У СТУДЕНТІВ ВНЗ

Постановка проблеми. Впродовж тривалого часу милосердя як морально-етична категорія традиційно не задіювалася до понятійного апарату психологічної науки. Більше того, у радянському минулому термін «милосердя» був виключений не тільки з наукового, а й із офіційного слововживання, оскільки ідентифікувався із релігійною діяльністю та релігійною мораллю, а відтак і розглядався як «пережиток минулого», як щось недостойне радянської людини [7]. Однак у людській свідомості та повсякденні завжди залишалася місце і для розуміння змісту цього поняття, і для прояву даної чесноти у життєствердженні особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці присвячувались вивченню даного феномену з релігійної, етико-філософської, педагогічної позицій та в аспекті соціальної роботи. Філософська основа розуміння милосердя закладена у працях стародавніх мислителів: Аристотеля, Конфуція, Піфагора, Платона, Сократа та ін., які відносили дану рису-якість до найважливіших людських чеснот. Теоретичні основи виховання у дітей милосердя, її сутність та умови становлення розкрито у працях Ш. Амонашвілі, В. Бабенко, Л. Безгласної, І. Беха, О. Богданової, М. Болдирева, О. Бондаревської, О. Будугай, Ю. Глінчук, І. Кобільченко, І. Княжевої, О. Матвієнко, М. Монахова, В. Петрової, О. Савченко, Т. Сущенко, О. Якімова та ін. У сучасних філософських (І. Ільїн, В. Зеньковський, Н. Лосский, В. Розанов, В. Соловйов і ін.), а пізніше й у психологічних (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, Б. Братусь, Ю. Василюк, Л. Виготський, Є. Головаха, В. Куніцина, К. Муздибаєв, В. Мухіна, Н. Паніна, К. Роджерс, Г. Свідерська, В. Слободчиков, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та ін.) концепціях милосердя розглядається як характерна риса психічного і суто духовного здоров'я особистості. Проблема морального розвитку особистості розкривається у працях Л. Анциферової, Л. Божович, Б. Братуся, Ю. Василюка, Л. Кольберга, Д. Леонтьєва, А. Маслова, Ж. Піаже, С. Рубінштейна, В. Франкла, Е. Фромма.

Позаяк феномен милосердя тим паче, розвиток милосердя у студентів, досі не досліджувався психологами як самостійне психологічне явище, **метою** нашого дослідження визначено проблему розвитку милосердя у студентів ВНЗ у психологічному вимірі.